

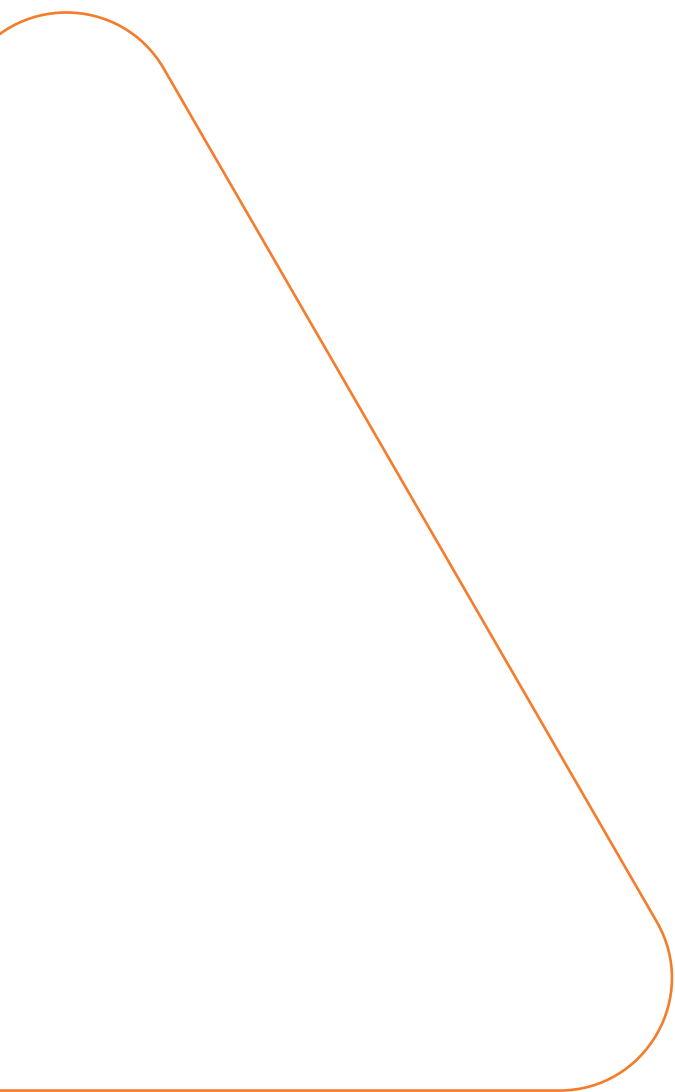

PSİKOSOSYAL DESTEK PROGRAMI UYGULAMA KILAVUZU

ÖZEL EĞİTİM VE REHBERLİK HİZMETLERİ
GENEL MÜDÜRLÜĞÜ

ÖZEL EĞİTİM VE REHBERLİK HİZMETLERİ
GENEL MÜDÜRLÜĞÜ

Genel Yayın Yönetmeni

Celil GÜNGÖR

Editör

Prof. Dr. Mustafa BALOÇLU

Ertan GÖV

Hazırlayanlar

Banu TUNCER

Burak ŞAHİN

Büşra Şeyma BİÇEN KARTAL

Duygu ÇABUK

Fatma ÖZLEM ÖZKAN

Figen ŞAHİN

Gizem MURATLIOĞLU ERDAĞ

Gonca ÇAKIR BOZDEMİR

Rahmi DANIŞMENT

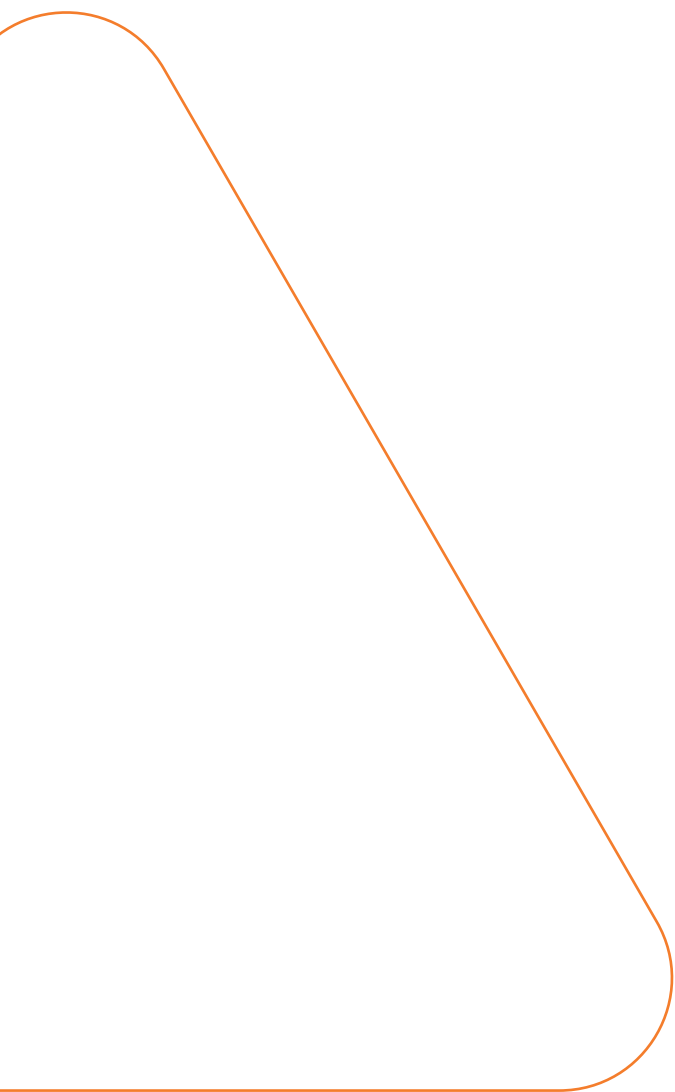
Rukiye YILMAZ

Sinan AKSOY

Şeyma AKKURT

Grafik-Tasarım

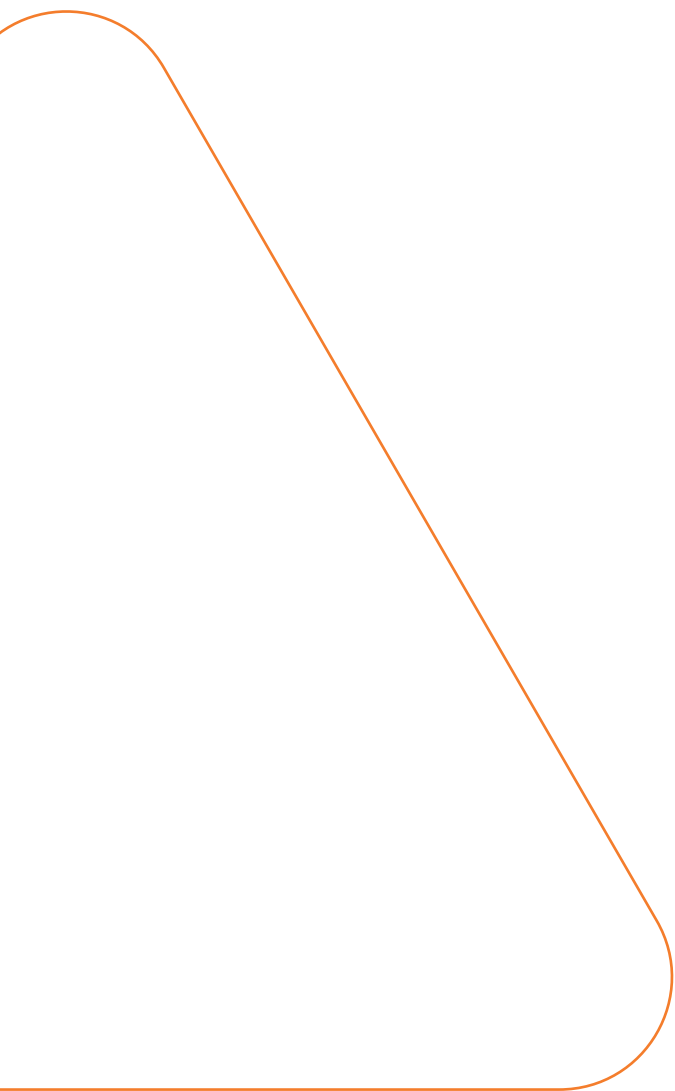
TAVOOS

İÇİNDEKİLER

- 9 Ön Söz
- 10 1. Ülkemizde Psikososyal Müdahale Hizmetlerinin Tarihsel Gelişimi
- 11 2. Mevcut Psikososyal Destek Programını Yenile ve Yaygınlaştırma Nedenleri
- 13 3. Psikososyal Destek Programının Hazırlanma Süreci
- 15 4. Psikososyal Destek Programı
- 16 5. Etkinlikler Uygulanırken Dikkat Edilecek Noktalar
  - 16 5.1 Öğrenci Etkinlikleri
  - 21 5.2 Öğretmen Etkinlikleri
  - 25 5.3 Veli Etkinlikleri
  - 28 5.4 İsinma Etkinlikleri
- 29 6. Özel Eğitim İhtiyacı Olan Öğrencilerle Yapılan Çalışmalarda Dikkat Edilecek Noktalar
- 30 7. Etik İlkeler
- 32 8. Akut Dönemde/Olayın Hemen Sonrasında Yapılması Gerekenler

Ön Söz

Elinizdeki bu kılavuz psikososyal destek programları kapsamında yürütölen hizmetlerin daha verimli sunulması için hazırlanmıştır. Kılavuz ile Özel Eğitim ve Rehberlik Hizmetleri Genel Müdürlüğünce hazırlanan “Psikososyal Destek Programları” içerisinde yer alan etkinliklerin uygulayıcılar tarafından etkili bir biçimde uygulanması ve uygulamada birliğin sağlanması amaçlanmıştır. Kılavuzda; Psikososyal Müdahale Hizmetlerinin Tarihsel Gelişimi, Mevcut Psikososyal Destek Programını Yenileme ve Yaygınlaştırma Nedenleri, Programın Hazırlanma Süreci, Etkinlikler Uygulanırken Dikkat Edilecek Noktalar, Özel Eğitim İhtiyacı Olan Öğrencilerle Yapılan Çalışmalarda Dikkat Edilecek Noktalar ve Etik İlkeler gibi başlıkların yanı sıra okullarda “Okul Psikososyal Koruma, Önleme ve Krize Müdahale Ekibi” tarafından akut dönemde/olayın hemen sonrasında yapılması gerekenler ile ilgili bilgilendirmelere de yer verilmiştir. Bu doğrultuda uygulayıcılardan, yürütölecek psikososyal destek hizmetleri kapsamında bireysel ve kültörel özelliklere saygı çerçevesinde sistematik çalışmaların sunulması beklenmektedir. Yol gösterici ve yararlı olacağı ümidiyle emeği geçen herkese teşekkür ederim.

Celil CÜNGÖR

Özel Eğitim ve Rehberlik Hizmetleri Genel Müdürü

1. Ülkemizde Psikososyal Müdahale Hizmetlerinin Tarihsel Gelişimi

Ülkemiz 17 Ağustos ve 12 Kasım 1999 depremleri ile sarsılmış ve birçoğumuzun yaşamı önemli ölçüde değişmiştir. Depreme maruz kalan insanların bir kısmı normal yaşamlarına dönseler bile önemli bir kısmı, olan bitenleri uzun bir süre hatırlamıştır. Bu bağlamda psikososyal müdahale çalışmaları ihtiyaç olarak ortaya çıkmış; bu kapsamda, MEB ve UNICEF iş birliğiyle 2001 yılında “Psikososyal Okul Projesi” başlatılmıştır. Proje ile deprem, sel, kaza, istismar, şiddet gibi toplumsal travmatik sonuçları olan olaylarda etkili bir biçimde kullanılan “Psikososyal Destek Programları” geliştirilmiştir.

Var olan ve potansiyel olarak bulunan risklere yönelik tedbirlerin alınarak psikososyal gelişimin desteklenmesi amacıyla geliştirilen, il/ilçe düzeyinde Psikososyal Müdahale Ekipleri tarafından, okul düzeyinde ise rehberlik servisleri tarafından gerçekleştirilen hizmetler, çocuk ve gençlerimiz ile onların ailelerine ve öğretmenlerimize yönelik önleyici, koruyucu ve destekleyici çalışmaları kapsamaktadır. Bu hizmetler, Özel Eğitim ve Rehberlik Hizmetleri Genel Müdürlüğü bünyesinde planlanarak koordine edilmektedir.

2000-2001 eğitim öğretim yılı başında 8 pilot ilde uygulamaya konulan Psikososyal Okul Projesi bir yıl sonra etkili bir biçimde tüm ülkede yaygınlaştırılmıştır. Projenin alt programları şu şekildedir:

a) Psikolojik Bilgilendirme ve Anlamlandırma (Debriefing):

Travma yaşayan bireylerin tepkilerini paylaştıkları, bilgi aktarmında bulundukları grup oturumlarıdır. İki oturumdan oluşan çalışmaların her biri üç saat sürmektedir. Gruplar en fazla 18 kişiden oluşmaktadır. Gruplarda psikolojik yardıma ihtiyacı olan bireylerin tespit edilerek gerekli yönlendirmelerin yapılması amaçlanmaktadır.

b) Travma Sonrası Normal Tepkiler – Psikoeğitim Uygulamaları: 6 oturumdan oluşan program, çocuklara, öğretmenlere ve anne babalara yöneliktir. Amacı, travma sonrasında yaşananları normalleştirmek ve kişiler arasında iletişimi kuvvetlendirmektir.

c) Grupla Psikolojik Danışma I – Çocuklara Yönelik Toparlanma Tekniklerinin Öğrenilmesi (Normalleşmede güçlük yaşayan çocuklara yönelik sunulan psikolojik destek çalışmaları): Psikoeğitim çalışmaları sırasında belirlenen ve diğer kaynaklardan ulaşılan, ileri düzeyde travmaya uğramış çocuklara, bu konuda eğitim almış uzmanlar tarafından verilecek hizmeti tanımlamaktadır. 6 oturumda da tamamlanır.

d) Grupla Psikolojik Danışma II: Psikoeğitim çalışmaları sırasında belirlenen ve diğer kaynaklardan ulaşılan, ileri düzeyde travmaya uğramış çocuklara, bu konuda ileri düzey eğitim almış uzmanlar tarafından verilecek hizmeti tanımlamaktadır.

e) Sınıf Temelli Müdahale: Çocukların afetler ve kritik yaşam olayları sonrasında gösterdikleri tepkileri ve gelecekte ortaya çıkabilecek psikolojik sorunları grup ortamında azaltmayı amaçlayan ve müzik, hareket, resim, oyun, psikodrama gibi etkinlikleri içeren sistematik ve uzun soluklu bir müdahale programıdır.

2. Mevcut Psikososyal Destek Programını Yenileme ve Yaygınlaştırma Nedenleri

2001 yılında geliştirilen ve 16 yıldır kullanılan psikososyal destek programlarının program içerikleri ve teknikleri, toplumsal ve teknolojik değişikliklere paralel bir biçimde yenilenmediği için uygulama sürecindeki uyarlamalar, eğitimci/uygulayıcının kişisel danışmanlık becerileri ile sınırlı kalmıştır.

Dönem dönem yoğunluk kazanan terör olayları, aileler ve özellikle de çocuklar üzerinde travmatik yaşantılar oluşturmaktadır. Savaş ve göçün zorlayıcı etkilerini derinden yaşayan Suri-

yeli ve diğer yabancı uyruklu çocuklar ve aileleri ile terör eylemlerinden etkilenmiş çocuk ve yetişkinler gibi dezavantajlı gruplarla gerçekleştirilecek çalışmaların yanı sıra intihar, ölüm-yas, cinsel istismar durumları için de programların kapsamının genişletilmesine ve alandaki bilimsel gelişmelere paralel olarak yeni tekniklerle programın yenilenmesine ihtiyaç duyulmuştur.

Bu doğrultuda; MEB ve UNICEF iş birliği ile disiplinlerarası bir yaklaşımla mevcut programın zenginleştirilmesi ve kültürel bağlama daha duyarlı ve tutarlı hale getirilmesi amacı ile, üniversitelerin psikiyatri, PDR, psikoloji gibi alanlarının yanı sıra halk bilimi, sosyoloji, felsefe, antropoloji ve ilahiyat gibi farklı alanlardan da akademisyenlerin geniş katılımı ile 15-19 Ağustos 2016 tarihlerinde İstanbul'da bir çalıştay düzenlenmiştir. Çalıştaya Başbakanlık, Sağlık Bakanlığı, Kültür ve Turizm Bakanlığı, AFAD, RTÜK ile Özel Eğitim ve Rehberlik Hizmetleri Genel Müdürlüğü merkez teşkilatında ve bağlı kurumlarda çalışan personel de katılım sağlamıştır.

Bu çalıştay ile ele alınan ve karara bağlanan temel gerekçeler aşağıdaki maddelerde toplanarak özetlenebilir;

a) Programların, toplumun kültürel özellikleri ve hassasiyetleri gözeticilerle, sosyal destek sistemlerini harekete geçirebilecek biçimde yeniden yapılandırılması gerekmektedir.

b) 2001 yılında hazırlanan programların, terör, göç, cinsel istismar gibi güncel toplumsal sorunlara çözüm üretecek kapsamda yeniden ele alınması gerekmektedir.

c) Travmaya müdahale programının ve uygulama tekniklerinin güncel bilimsel çalışmalarla desteklenmesi gerekmektedir.

d) Programın, çocukların gelişim dönemi özelliklerini dikkate alarak yaş gruplarına göre gerçekleştirilmesi programın etkililiğini artıracaktır. Geliştirilecek psikoeğitim programının okul öncesi dönemi de kapsayacak biçimde çocuk, ergen ve yetişkin gruplarını dikkate alarak hazırlanması gerekmektedir.

e) Hazırlanacak programlarda özel eğitim ihtiyacı olan birey-

lere yönelik etkinlikler geliştirilmesine ve diğer etkinliklerin uyarlanmasına ihtiyaç duyulmaktadır.

f) Yapılan çalışmalara yönelik etkili izleme ve değerlendirme mekanizmalarının oluşturulması gerekmektedir.

3. Psikososyal Destek Programının Hazırlanma Süreci

Milli Eğitim Bakanlığı ve UNICEF iş birliği ile 2001 yılında hazırlanan ve halen uygulanmakta olan psikososyal destek programlarının yenilenmesini ve yaygınlaştırılmasını sağlamak amacıyla Psikososyal Destek Programlarının Yenilenmesi Projesi başlatılmıştır.

İlk olarak, projede içerikte izlenecek yöntemler ve yol haritasının belirlenmesi amacı ile 03 Kasım 2017 tarihinde Özel Eğitim ve Rehberlik Hizmetleri Genel Müdürlüğünde bir **planlama** toplantısı düzenlenmiştir.

Söz konusu projenin birinci faaliyeti olarak 7 tane bölgesel **odak grup** çalıştay gerçekleştirilmiştir. Travmatik olaylara karşı yapılması gereken psikososyal müdahaleler ile ilgili görüşleri, beklentileri, çözüm önerilerini öğrenmek ve bölgesel ihtiyaçları belirlemek amacıyla 13.11.2017 tarihinde Diyarbakır'da başlanan çalışmalara Van, İstanbul, İzmir, Antalya, Samsun illerinde devam edilmiştir. Odak grup çalıştayları, 04-05 Aralık 2017 tarihlerinde Konya'da düzenlenen toplantıyla sona ermiştir. 81 ilden 420 kişinin katılımı ile 2'şer gün süren bölgesel toplantılara çeşitli üniversitelerden akademisyenler ve bakanlık uzmanlarının eşliğinde öğretmenler, yöneticiler, Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, AFAD, İl Göç İdaresi Müdürlüğü, İl Sağlık Müdürlüğü, İl Müftülüğü, Muhtarlar ve diğer kamu kuruluşlarından temsilciler katılmıştır. Odak grup çalışmaları sonucunda toplanan verilerin sonuçlarına bağlı olarak ihtiyaç analizi raporu hazırlanmıştır.

Diğer taraftan; Psikososyal Destek Programlarının Yenilenmesi Projesi kapsamında, önleyici ve koruyucu çalışmalar ile

travmatik olaylara karşı yapılacak psikososyal müdahale hizmetlerinin **mevzuat** çalıştay 18-22 Aralık 2017 tarihleri arasında Ankara'da düzenlenmiştir. Çalışma sonunda rehberlik hizmetleri kapsamında psikososyal koruma, önleme, krize müdahale, izleme ve değerlendirme çalışmalarına yönelik ihtiyaçların karşılanması ve sorunların çözümü için etkili bir biçimde planlama ve koordinasyonun yapılması ile ilgili iş ve işlemlerin düzenlendiği taslak yönerge hazırlanmıştır.

Ayrıca 20 Aralık 2017 tarihinde akademisyenlerin katılımı ile odak grup çalıştaylarının değerlendirildiği ve bundan sonraki çalışmaların planlandığı bir **toplantı** gerçekleştirilmiştir.

Projenin ilk iki aşaması olan bölgesel odak grup çalışmaları ve mevzuat hazırlığı çalışmalarından sonra projenin üçüncü faaliyeti olarak, psikososyal destek programının yenilenen içeriğini oluşturmak amacıyla 08-12 Ocak 2018 tarihleri arasında İstanbul'da, 05-09 Şubat 2018 ve 26-28 Şubat 2018 tarihlerinde Ankara'da **içerik hazırlama çalıştayları** gerçekleştirilmiştir. İçerik hazırlama çalıştayları sonucunda 1 önleyici, 6 tanesi güçlendirici (Göç, Terör, Cinsel İstismar, İntihar, Ölüm-Yas, Doğal Afet) olmak üzere toplam 7 **taslak kitap** hazırlanmıştır. Ayrıca bu kitapların içerisinde yer almak üzere, ilgili travma türlerine yönelik **etkinlikler** oluşturulmuştur.

24-27 Nisan 2018 tarihleri arasında Ankara'da, yapılacak pilotlama çalışmaları için uygulama esaslarının planlandığı **"Pilot Uygulama Çalıştay"** gerçekleştirilmiştir.

Hazırlanan programların pilot çalışmalarının yapılması amacıyla ilgili başlıklardan -önleyici ve güçlendirici etkinlikler için (Göç, Terör, Cinsel İstismar, İntihar, Ölüm-Yas, Doğal Afet)- 26 pilot il belirlenmiş olup 14-25 Mayıs 2018 tarihleri arasında **pilotlama** çalışmaları gerçekleştirilmiştir. Pilotlama çalışmaları kapsamında önleyici kitap için yaklaşık 828 etkinlik uygulaması, güçlendirici kitap için ise 1560 etkinlik uygulaması rehberlik öğretmenleri tarafından gerçekleştirilmiştir. Bu doğrultuda, çalışmaları yerin-

de görmek ve etkinlikler ile ilgili gözlemlerde bulunmak üzere biri Daire Başkanı olmak üzere toplam 11 Genel Müdürlük personeli pilotlama çalışmalarına katılım sağlamıştır. Programın etkililiğinin değerlendirilmesi amacıyla öğrencilere ön test-son test uygulanmıştır. Ayrıca pilot uygulamaları yürüten rehberlik öğretmenlerinden, uyguladıkları her etkinlik için doldurdıkları "etkinlik değerlendirme formu" aracılığıyla geri bildirimler alınmıştır.

Alınan geri bildirimleri değerlendirmek ve programa son halinin verilmesi amacı ile Bakanlık personeli, akademisyenler, UNİCEF temsilcisi ile farklı illerden toplam 30 özel eğitim ve rehberlik öğretmenin katılımı ile 26-30 Haziran 2018 tarihlerinde Antalya'da bir **değerlendirme** çalıştay düzenlenmiştir.

4. Psikososyal Destek Programı

Psikososyal destek programının yenilenmesi sürecinde yapılan çalışmalar sonucunda 1 önleyici kitap ve 6 güçlendirici kitap hazırlanmıştır.

Önleyici kitapta, tüm travma türlerine yönelik teorik bölüm ve etkinlikler yer almaktadır. Önleyici etkinlikler; olaydan önce bireylerin olaya karşı hazır bulunuşluk düzeylerini artırmaya yönelik, baş etme becerilerini geliştirici, olayın bireyler üzerinde oluşturabileceği zararı azaltmayı hedefleyen etkinliklerdir. **Önleyici kitapta 17 etkinlik yer almaktadır. Ayrıca 11 özel eğitim etkinliğine de yer verilmiştir.**

Güçlendirici kitap ise, 6 farklı travma türüne yönelik 6 ayrı kitap biçiminde oluşturulmuştur. Oluşturulan kitaplarda yer alan travma türleri; Doğal Afet, Ölüm-Yas, İntihar, Cinsel İstismar, Terör, Göç'tür. Bu kitapların her birinde ilgili travma türüne yönelik daha kapsamlı bir teorik bölüm ile önleyici ve güçlendirici etkinlikler yer almaktadır. Önleyici kitapta yer alan etkinliklere ek olarak güçlendirici kitaplarda da önleyici etkinliklere yer verilmiştir. Bu etkinlikler, uygulayıcının görev yerindeki bölgesel özellikler/

dinamikler göz önünde bulundurularak uygulanması için oluşturulmuştur. Güçlendirici etkinlikler ise; kişilerin duygularını ifade etmelerini, travmatik olay sonrası oluşabilecek stres tepkilerini anlamlandırmalarını, normalleştirmelerini, olumlu başa çıkma yöntemlerini kullanmalarını sağlamaya yönelik oluşturulan etkinliklerdir. Güçlendirici kitaplarda yer alan etkinlik sayıları aşağıdaki tabloda belirtilmiştir:

TRAVMA TÜRÜ	ÖNLEYİCİ ETKİNLİK SAYISI	GÜÇLENDİRİCİ ETKİNLİK SAYISI	TOPLAM
DOĞAL AFET	17	11	28
ÖLÜM- YAS	15	14	29
İNTİHAR	10	5	15
CİNSEL İSTİSMAR	19	5	24
GÖÇ	15	8	23
TERÖR	12	11	23
TOPLAM	88	54	142

Ayrıca, kullanılması zorunlu olmayan, uygulayıcının ihtiyaç hissettiğinde uygulayabileceği 13 adet ısınma etkinliğine de kitaplarda yer verilmiştir.

5. Etkinlikler Uygulanırken Dikkat Edilecek Noktalar

5.1 Öğrenci Etkinlikleri

1. Önleyici etkinlikler; olaydan önce bireylerin olaya karşı hazır bulunuşluk düzeylerini artırmaya yönelik, baş etme becerile-

rini geliştirici, olayın bireyler üzerinde oluşturabileceği zararı azaltmayı hedefleyen etkinliklerdir.

2. Önleyici kitaptaki öğrenci etkinlikleri sınıf rehber öğretmeni tarafından, öğretmen ve veli etkinlikleri ise rehberlik öğretmeni tarafından uygulanır.
3. Uygulayıcı, etkinliğe başlamadan önce aşağıdaki metne benzer biçimde bir etik açıklama yapmalıdır;

“Bugün sizlerle bir etkinlik/çalışma gerçekleştireceğiz. Bu çalışmada paylaşımlarımız gönüllülük esasına dayalı olacaktır. Burada paylaşılan duygu, düşünce ve bilgiler kesinlikle aramızda kalacaktır. Burada bulunan herkes bizim için çok değerli ve paylaşımlarınız da çok anlamlıdır. Uygulama sürecinde birbirimizin düşünce ve duygularını yargılamayarak, birbirimize saygı göstermeliyiz.”

4. Uygulanacak etkinlik, sınıfın seviyesi ve öğrencilerin geçmiş yaşantılarını göz önünde bulundurarak seçilmelidir.
5. Uygulayıcı, hedef kitlenin gelişimsel özelliklerini, kademesini, uygulanacak etkinliğin içeriğini göz önünde bulundurarak ısınma etkinliklerini kullanabilir.
6. Uygulayıcı, etkinlik esnasında öğrencinin geçmiş olumsuz yaşantıları ile ilgili olarak ortaya çıkabilecek tepkilerine, olumlu geri bildirimler verebilmek için etkinlik kitabının ilgili bölümünde bulunan, konuya dair teorik bilgilendirme kısmını okumalıdır.
7. Uygulayıcı, etkinliğe başlamadan önce, etkinlik planını gözden geçirerek o etkinliğe ait ilave bilgi ve uyarıları -varsa- dikkatle okumalıdır.
8. Etkinlik öncesinde uygulayıcı tarafından etkinliğe ait materyaller hazırlanmalıdır. Önerilen materyallerin temini ile ilgili okul idaresinden destek alınmalıdır.
9. Uygulamadan önce etkinliğe uygun ortam hazırlanmalı, sı-

nıf düzenlenmelidir. Eğer etkinlik sınıf dışında gerçekleştirilecekse gerekli tedbirler alınmalıdır.

10. Etkinlikler uygulanırken etkinlik için ayrılan sürenin planlanması etkinliğin amacına ulaşması açısından önemlidir. Sınıf mevcudunun fazla olduğu ve tüm öğrencilerin paylaşımlarının beklendiği etkinliklerde belirtilen süre aşılabılır.
11. Etkinlikler uygulanmadan önce grup içinde dil problemi yaşayabilecek öğrencilerin olabileceği göz önünde bulundurularak iletişim konusunda destek olabilecek kişilerden yardım alınmalıdır.
12. Etkinlik akışında "grup oluşturur" ifadesi yer alıyorsa grup heterojen bir biçimde oluşturulmalıdır.
13. Uygulayıcı, mümkün olduğunca etkinlik sırasında yüzü öğrencilere dönük biçimde konuşmalıdır.
14. Uygulama sırasında uygulayıcı, etkinliğin içeriğine göre jest, mimik, ses tonu gibi vurgulamalara dikkat ederek etkinliğin sürecini etkili bir biçimde yürütmelidir.
15. Etkinlik uygulanırken akış sürecine bağlı kalınmalı, ancak gerekli durumlarda etkinlik akışında yer almayan ek bilgi ve açıklamalar yapılmalıdır.
16. Etkinlik uygulanırken öğrencilerin paylaşımlarında gönüllülük esastır. Öğrenciler katılımları için zorlanmamalı ve açık uçlu sorularla teşvik edilmelidir.
17. Öğrencilerin ifade ettikleri duygu ve düşünceler, kullandıkları başa çıkma yöntemleri vurgulanmalı, gerekirse herkesin görebilmesi için tahtaya yazılmalıdır.
18. İfade edilen duyguların çeşitliliği ve farklılıkları kabul edilmelidir. Öğrencilerin, birbirlerinin paylaşımları ve duyguları ile ilgili olumsuz yorumlar yapmalarına izin verilmeyerek gerekli saygı ortamı sağlanmalıdır.
19. Uygulayıcı, yapılacak etkinliğe başlamadan önce öğrencilere aşağıdaki bilgilendirme metninde belirtilen biçimde ya da buna benzer bir açıklama yapılmalıdır;

“Zaman zaman karşılaştığımız bazı olaylar bizi zorlayabilir, üzebilir, kendimizi mutsuz ve güçsüz hissettirebilir. Bunlar normal tepkilerdir, diğer çocuklar da bu şekilde hissedebilir. Bugün birlikte yapacağımız etkinlikte/uygulamada bu tür üzücü olaylarla karşılaştığımızda kendimizi daha mutlu ve güçlü hissetmemiz için neler yapabileceğimizi öğrenmeye çalışacağız.”

20. Etkinlikler sırasında paylaşımda bulunan öğrencilerin duyguları onaylanmalıdır. *“Bu hissettiğin duygular çok doğal ve normal”* gibi tepkiler verilebilir.
21. Etkinlikler sırasında yapılan resim, bir iletişim aracıdır. Çocuğun duygu ve düşüncelerinin tamamını yansıtmaz. Tek bir resimden yola çıkarak yorum yapılmamalı ve yapılmasına izin verilmemelidir. Eğer resim hakkında konuşmak istenirse, çocuğa resmin ne ifade ettiğini sormak onu daha iyi anlamana yardımcı olacaktır.
22. Çocuklara, resim yaparken amacın güzel resim yapmak değil, duygu ve düşüncelerini kendileri açısından ifade etmek olduğu belirtilmelidir. Somut olarak belli bir şeye benzemesinin bile gerekmediği vurgulanmalıdır.
23. Her türlü çizime izin verilmeli, somut ya da soyut tüm resimler kabul edilmelidir.
24. Öğrencilerin yaptıkları resimlerde gelişim dönemine uygun olmayan, dikkat çeken, olumsuz içeriklerle karşılaşılırsa okul rehberlik öğretmenine bilgi verilmelidir.
25. Çocuklar resim yaparken uygulayıcı, aralarında dolaşmalı, resmi çizmeye teşvik etmeli, ancak çizmek istemeyen çocuklar olursa ısrarcı olmamalıdır.
26. Çocukların resimlerini saklama, çöpe atma ya da hiç kimseye göstermeme hakkına sahip olduğu unutulmamalıdır.
27. Etkinliği bitirmeden önce öğrencilere, sormak ya da eklemek istedikleri bir nokta olup olmadığı sorulmalıdır.
28. Öğrencilere, uygulanan etkinlik konuları ve benzeri konularda her zaman sizinle konuşabilecekleri söylenmelidir.

29. Uygulanan etkinliklerden sonra öğrencinin sınıf içi performansı, okula devamı ya da davranışlarını etkileyen herhangi bir değişiklik olup olmadığı gözlemlenmelidir. Gerekli durumlar okul rehberlik öğretmeniyle paylaşılmalıdır.
30. Etkinlikte hedeflenen kazanımları pekiştireceği düşünülen durumlarda, uygulanan bölgenin kültürel, sosyal özellikleri düşünülerek, materyal içeriğine eklemeler yapılabilir ve verilen örnekler bölgeye göre uyarlanabilir.
31. Bazı etkinliklerde katılımcıların tepkileri beklenmedik ve akışı bozabilecek nitelikte olabilir. Bu gibi durumlarda uygun bir dille etkinlik sonrası bireysel görüşülebileceği belirtilerek etkinliğe devam edilmelidir.
32. Cinsel istismar travması ile ilgili öğrenci etkinlikleri uygulanmadan önce veli oturumu uygulanmalıdır.

Önleyici etkinliklerde geçerli olan uyarıların (dikkat edilecek noktalar) tamamı güçlendirici etkinliklerde de geçerlidir. Güçlendirici etkinliklere özgü dikkat edilecek noktalara ilişkin uyarılara aşağıda yer verilmiştir.

33. Güçlendirici etkinlikler; kişilerin duygularını ifade etmelerini, travmatik olay sonrası oluşabilecek stres tepkilerini anlamlandırmalarını, normalleştirmelerini, olumlu başa çıkma yöntemlerini kullanmalarını sağlamaya yönelik etkinliklerdir.
34. Güçlendirici kitaptaki önleyici ve güçlendirici etkinlikler rehberlik öğretmeni tarafından uygulanır.
35. Güçlendirici etkinliklerde, uygulanacak etkinliğin yaşanan olaya, sınıf seviyesine, öğrencilerin geçmiş yaşantılarına uygun olarak seçilmesine dikkat edilmelidir.
36. Uygulanacak etkinlik sayısı, olaydan etkilenen öğrencilerin etkilenme düzeyi, normalleşme süresi ve öğrenci sayısı göz önünde bulundurularak belirlenmelidir.
37. Uygulanacak etkinlikler arasındaki süre, öğrencilerin etkilen-

me düzeyi ve oluşabilecek yeni risk faktörleri göz önünde bulundurularak belirlenmelidir.

38. Rehberlik öğretmenin uygulayacağı güçlendirici etkinliklerin öncesi ve sonrasında sınıf rehber öğretmeniyle iletişime geçerek gerekli bilgi alışverişi yapılmalıdır.
39. Akut dönemde/olayın hemen sonrasında yapılacak ilk etkinlikte uygulayıcı, yaşanan olayı bilinen net, açık ve sade bir dille öğrencilere anlatmalıdır.
40. Uygulayıcı, yapılacak etkinliğe başlamadan önce öğrencilere aşağıdaki bilgilendirme metninde belirtilen biçimde ya da buna benzer bir açıklama yapmalıdır;

“Yaşamımızda karşılaştığımız bazı olaylar bizi zorlayabilir. Hepimiz bu olaylardan farklı etkilenebilir, bu olaylara farklı düzeylerde tepkiler de verebiliriz. Üzülebilir, kendimizi mutsuz ve güçsüz hissedebiliriz. İster çocuk olsun, ister yetişkin; hepimiz böyle olaylara bu tip tepkiler verebiliriz. Bu söylediğimiz tepkilerin hepsi normal tepkilerdir. Yaşadığımız bu olay da bunlardan biriydi. Bugün birlikte yapacağımız etkinlikte/uygulamada bu tür üzücü olaylarla karşılaştığımızda kendimizi daha mutlu ve güçlü hissetmemiz için neler yapabileceğimizi öğrenmeye çalışacağız.”

41. Uygulama esnasında travmatik olaydan daha çok etkilendiği düşünülen öğrenciler gözlemlenmeli ve izlenmelidir. Gerekirse bireysel görüşmeye alınmalıdır.
42. Rehberlik öğretmeni öğrencinin durumunu değerlendirip risk faktörlerini belirleyerek gerekli hallerde uygun kurumlara yönlendirmelidir.

5.2 Öğretmen Etkinlikleri

1. Önleyici etkinlikler; olaydan önce bireylerin olaya karşı hazır bulunuşluk düzeylerini artırmaya yönelik, baş etme becerile-

rini geliştirici, olayın bireyler üzerinde oluşturabileceği zararı azaltmayı hedefleyen etkinliklerdir.

2. Uygulayıcı, etkinliğe başlamadan önce aşağıdaki metne benzer çerçevede bir etik açıklama yapmalıdır;

“Bugün sizinle psikososyal destek programı kapsamında bir çalışma gerçekleştireceğiz. Bu çalışmada paylaşımlarımız gönüllülük esasına dayalı olacaktır. Burada paylaşılan duygu, düşünce ve bilgiler kesinlikle aramızda kalacaktır. Sizlerden isteğimiz, ses ve görüntü kaydı almamanızdır. Burada bulunan herkes bizim için çok değerli ve paylaşımlarınız da çok anlamlıdır. Uygulama sürecinde birbirimizin düşünce ve duygularını yargılamayarak, birbirimize saygı göstermeliyiz.”

3. Uygulayıcı, hedef kitlenin özelliklerini ve uygulanacak etkinliğin içeriğini göz önünde bulundurarak ısınma etkinliklerini kullanabilir.
4. Oturumların önceden planlanmasına ve etkinlik için önerilen materyallerin hazırlanmasına dikkat edilmelidir.
5. Uygulayıcı, etkinliğe katılacak kişi sayısını etkinliğin niteliğine göre belirler.
6. Uygulayıcı, etkinlik esnasında hedef kitlenin geçmiş olumsuz yaşantıları nedeniyle çıkabilecek tepkilerine, olumlu geri bildirimler verebilmek için etkinlik kitabının ilgili bölümünde bulunan konuya dair teorik bilgilendirme kısmını okumalıdır.
7. Uygulayıcı, etkinliğe başlamadan önce, etkinlik planını gözden geçirerek o etkinliğe ait ilave bilgi ve uyarıları -varsa- dikkatle okumalıdır.
8. Etkinlik öncesinde uygulayıcı tarafından etkinliğe ait materyaller hazırlanmalıdır. Önerilen materyallerin temini ile ilgili okul idaresinden destek alınmalıdır.
9. Uygulamanın gerçekleştirileceği ortam, etkinlik başlamadan önce hazırlanmalıdır.

10. Etkinlikler uygulanırken etkinlik için ayrılan sürenin planlanması, etkinliğin amacına ulaşması açısından önemlidir. Katılımcıların fazla olduğu ve herkesin paylaşımının beklendiği etkinliklerde belirtilen süre aşılabılır ya da grup bölünebilir.
11. Uygulayıcı, etkinlik sırasında mümkün olduğunca yüzü katılımcılara dönük biçimde konuşmalıdır.
12. Uygulama sırasında uygulayıcı, etkinliğin içeriğine göre jest, mimik, ses tonu gibi vurgulamalara dikkat ederek etkinlik sürecini etkili bir biçimde yürütmelidir.
13. Etkinlik uygulanırken akış sürecine bağlı kalınmalı, ancak gerekli durumlarda etkinlik akışında yer almayan ek bilgiler verilmeli ve açıklamalar yapılmalıdır.
14. Etkinlik uygulanırken katılımcıların paylaşımlarında gönüllülük esastır. Katılımcılar konuşmaları için zorlanmamalıdır; istedikleri zaman tartışmaya katılmalarına izin verilerek açık uçlu sorularla katılımları teşvik edilmelidir.
15. Katılımcıların etkinlik esnasında ifade ettikleri duygu ve düşünceleri, kullandıkları başa çıkma yöntemleri vurgulanmalı, gerekirse herkesin görebilmesi için tahtaya yazılmalıdır.
16. İfade edilen duyguların çeşitliliği ve farklılıkları kabul edilmelidir. Katılımcıların paylaşımları ve birbirlerinin duyguları ile ilgili olumsuz yorumlar yapmalarına izin verilmeyerek gerekli saygı ortamı sağlanmalıdır.
17. Her oturumdan önce etkinliklere ait ekler çoğaltılarak oturum sırasında katılımcılara dağıtılmalıdır.
18. Çalışmaların başarılı olabilmesi için oturumların yürütüleceği ortam çok önemlidir. Ortam, katılımcıların kendilerini rahat hissedecekleri biçimde düzenlenmelidir.
19. Oturumun başlama ve bitiş saati, ne zaman ara verileceği katılanlarla birlikte kararlaştırılmalıdır. Oturum sonunda bir sonraki oturumun tarihi, saati ve yeri mutlaka belirtilmelidir.
20. Uygulayıcı, oturuma kendini tanıtarak başlamalıdır. Daha sonra, katılımcılara süreç hakkında bilgi vermemelidir.

21. Uygulayıcı, oturumlara aşağıdaki metne benzer bir açıklama yaparak başlamalıdır;

“Zaman zaman bizi zorlayan, örseleyen, yıkıcı olayları yaşayabilir ya da bu olaylara şahit olabiliriz. Hepimiz bu olaylardan farklı etkilenebilir, bu olaylara farklı düzeylerde tepkiler de verebiliriz. Üzülebilir, kendimizi mutsuz, güçsüz, yalnız, çaresiz hissedebiliriz. İster çocuk olsun, ister yetişkin; hepimiz böyle olaylara bu tip tepkiler verebiliriz. Bu söylediğimiz tepkilerin hepsi normal tepkilerdir. Bugün hem kendinize hem öğrencilerinize faydalı olabileceğini düşündüğümüz paylaşımlarımız olacak. Burada amacımız, okul ya da yakın çevrenizde bu tür bir olay yaşanırsa hissettiklerinize ve davranışlarınıza dair farkındalığınızı arttırmak, baş etme becerilerinizi güçlendirmek ve öğrencilerinize bu süreçte en iyi biçimde nasıl destek olabileceğinizi paylaşmak olacaktır.”

22. Travmatik bir olaydan öğretmenlerin de aynı derecede etkilenecek yaşadıklarını paylaşma ihtiyacı duyabilecekleri unutulmamalıdır.
23. Zamanın etkin kullanılmasına dikkat edilerek, herkese mümkün olduğunca eşit biçimde söz hakkı verilmelidir.
24. Oturumlar süresince etkin dinleyici olmaya çalışarak, açık ve esnek olmaya, savunucu ya da eleştirel olmamaya dikkat edilmelidir. Amacımızın ders vermek değil, paylaşmak ve birlikte öğrenmek olduğu unutulmamalıdır.
25. Etkinliğin uygulanma sürecinde ortaya çıkabilecek paylaşımların yorumlanması ve etkili geri bildirimler verilmesi adına konsültasyon ve süpervizyona başvurulabilir.
26. Etkinlik sonunda, katılımcıların sormak ya da eklemek istedikleri bir nokta olup olmadığı sorulmalıdır.
27. Katılımcılara, uygulanan etkinlik konuları ve benzeri konularda her zaman sizinle konuşabilecekleri söylenmelidir.

5.3 Veli Etkinlikleri

1. Önleyici etkinlikler; olaydan önce bireylerin olaya karşı hazır bulunuşluk düzeylerini artırmaya yönelik, baş etme becerilerini geliştirici, olayın bireyler üzerinde oluşturabileceği zararı azaltmayı hedefleyen etkinliklerdir.
2. Uygulayıcı, etkinliğe başlamadan önce aşağıdaki metne benzer çerçevede etik bir açıklama yapmalıdır;

“Bugün sizinle psikososyal destek programı kapsamında bir çalışma gerçekleştireceğiz. Bu çalışmada paylaşımlarımız gönüllülük esasına dayalı olacaktır. Burada paylaşılan duygu, düşünce ve bilgiler kesinlikle aramızda kalacaktır. Sizlerden istediğimiz, ses ve görüntü kaydı almamanızdır. Burada bulunan herkes bizim için çok değerli ve paylaşımlarınız da çok anlamlıdır. Uygulama sürecinde birbirimizin düşünce ve duygularını yargılamayarak, birbirimize saygı göstermeliyiz.”

3. Uygulayıcı, psikososyal destek programı kapsamında velilere yapılacak oturuma aşağıdaki metne benzer bir açıklama yaparak başlamalıdır;

“Zaman zaman bizi zorlayan, örseleyen, yıkıcı olayları yaşayabilir ya da bu olaylara şahit olabiliriz. Hepimiz bu olaylardan farklı etkilenebilir, bu olaylara farklı düzeylerde tepkiler de verebiliriz. Üzülebilir, kendimizi mutsuz, güçsüz, yalnız, çaresiz hissedebiliriz. İster çocuk olsun, ister yetişkin; hepimiz böyle olaylara bu tip tepkiler verebiliriz. Bu söylediğimiz tepkilerin hepsi normal tepkilerdir. Burada amacımız yakın çevrenizde bu tür bir olay yaşanır hissettiklerinize ve davranışlarınıza dair farkındalığınızı arttırmak, baş etme becerilerinizi güçlendirmek ve çocuklarınıza bu süreçte en iyi biçimde nasıl destek olabileceğinizi paylaşmak olacaktır. Bugün hem kendinizi hem çocuklarınızı anlamak, desteklemek ve güçlendirmek adına etkili bir çalışma yapmış olacağız.”

4. Velilerin, oturumlara katılımlarını sağlamak için çağrı mektuplarının mutlaka onlara ulaşması sağlanmalıdır. Eğer mektuplar öğrenci yoluyla ailelere ulaştırılıyorsa, ailelere okulda yapılacak olan psikososyal destek programından kısaca söz edilmeli ve oturumların amacı ve önemi üzerinde durulmalıdır.
5. Uygulayıcı, hedef kitlenin özelliklerini ve uygulanacak etkinliğin içeriğini göz önünde bulundurarak ısınma etkinliklerini kullanabilir.
6. Uygulayıcı, etkinlik esnasında hedef kitlenin geçmiş olumsuz yaşantıları nedeniyle çıkabilecek tepkilerine, olumlu geri bildirimler verebilmek için psikososyal destek programı kitabının ilgili bölümünde bulunan konuya dair teorik bilgilen-dirme kısmını okumalıdır.
7. Uygulayıcı, etkinliğe katılacak kişi sayısını etkinliğin niteliğine göre belirler.
8. Uygulayıcı, etkinliğe başlamadan önce, etkinlik planını göz-den geçirerek o etkinliğe ait ilave bilgi ve uyarıları -varsa- dik-katle okumalıdır.
9. Etkinlik öncesinde uygulayıcı tarafından etkinliğe ait mater-yaller hazırlanmalıdır. Önerilen materyallerin temini ile ilgili okul idaresinden destek alınmalıdır.
10. Uygulamanın gerçekleştirileceği ortam etkinlik başlamadan önce hazırlanmalıdır.
11. Etkinlikler uygulanırken etkinlik için ayrılan sürenin planlan-ması etkinliğin amacına ulaşması açısından önemlidir. Katı-lımcıların fazla olduğu ve herkesin paylaşımının beklendiği etkinliklerde belirtilen süre aşılabılır ya da grup bölünebilir.
12. Uygulayıcı, etkinlik sırasında mümkün olduğunca yüzü katı-lımcılara dönük biçimde konuşmalıdır.
13. Uygulama sırasında uygulayıcı, etkinliğin içeriğine göre jest, mimik, ses tonu gibi vurgulamalara dikkat ederek etkinlik sürecini etkili bir biçimde yürütmelidir.
14. Etkinlik uygulanırken akış sürecine bağlı kalınmalı, ancak ge-

rekli durumlarda etkinlik akışında yer almayan ek bilgiler verilmeli ve açıklamalar yapılmalıdır.

15. Etkinlik uygulanırken, katılımcıların paylaşımlarında gönüllülük esastır. Katılımcılar konuşmaları için zorlanmamalıdır, istedikleri zaman tartışmaya katılmalarına izin verilerek açık uçlu sorularla katılımları teşvik edilmelidir.
16. Katılımcıların etkinlik esnasında ifade ettikleri duygu ve düşünceleri, kullandıkları başa çıkma yöntemleri vurgulanmalı, gerekirse herkesin görebilmesi için tahtaya yazılmalıdır.
17. İfade edilen duyguların çeşitliliği ve farklılıkları kabul edilmelidir. Katılımcıların paylaşımları ve birbirlerinin duyguları ile ilgili olumsuz yorumlar yapmalarına izin verilmeyerek gerekli saygı ortamı sağlanmalıdır.
18. Etkinlikler uygulanmadan önce, grup içinde dil problemi yaşayabilecek kişilerin olabileceği göz önünde bulundurularak iletişim konusunda destek olabilecek kişilerden yardım alınmalıdır. Yazma bilmeyen katılımcının bulunduğu durumlarla gerekli paylaşımlar sözel olarak alınabilir.
19. Velilere, uygulama kapsamının bütün okul olduğu ifade edilmelidir. Velilere oturumdan sonra öğrencilerle de çalışma yapılacağı söylenmeli ve ev ortamında öğrencilerin gözlemlenmesinin önemi de vurgulanmalıdır.
20. Birbirlerini tanımalarını sağlamak için çocukları aynı sınıfta olan anne babalar aynı grupta toplanabilir. Grubun kalabalık olması durumunda velilerden farklı gruplar oluşturulabilir.
21. Uygulayıcı, oturuma kendini tanıtarak başlamalıdır. Daha sonra, katılımcılara süreç hakkında bilgi vermemelidir.
22. Oturumun başlama ve bitiş saati ile oturuma ne zaman ara verileceği katılımcılarla paylaşılmalıdır.
23. Katılımcılara uygulamanın içeriği hakkında bilgi verilmelidir.
24. Oturum sürecinde tüm katılımcıların aktif olması sağlanmalıdır. Oturumun sonunda soru ve tartışma için bir zaman dilimi ayrılmalıdır.

25. Oturumlar süresince etkin dinleyici olmaya çalışarak, açık ve esnek olmaya, savunucu ya da eleştirel olmamaya dikkat edilmelidir. Amacımızın ders vermek değil, paylaşmak ve birlikte öğrenmek olduğu unutulmamalıdır.
26. Uygulayıcı, oturum sonrasında katılımcılardan bireysel görüşme yapmak isteyen olursa kendisi ile iletişime geçebileceklerini söylemelidir.
27. Katılımcılara, uygulama esnasında anlatılanlar ve paylaşımlar doğrultusunda kendini iyi hissetmeyenler olabileceği ve bu durumda dışarı çıkabileceği bilgisi verilmelidir.
28. Etkinlik sonunda, katılımcıların sormak ya da eklemek istedikleri bir nokta olup olmadığı sorulmalıdır.
29. Katılımcılara, uygulanan etkinlik konuları ve benzeri konular da her zaman sizinle konuşabilecekleri söylenmelidir.

5.4 Isınma Etkinlikleri

1. Isınma etkinliklerinin kullanılması zorunlu değildir. Uygulayıcı bu yönde bir ihtiyaç hissettiğinde kullanabilir.
2. Isınma etkinliklerinin amacı, grup üyeleri arasındaki iletişimin artırılması ve uygulanacak etkinliğe hazır oluşlarının sağlanmasıdır. Isınma etkinliklerinin hangi etkinliklerin öncesinde kullanılabileceğine uygulayıcı tarafından dikkat edilmelidir. Kayıp travmalarında ısınma etkinlikleri yerine duygusal paylaşımı arttıracak başka etkinlikler tercih edilebilir.
3. Süre, uygulayıcı tarafından grubun dinamiğine ve uygulanacak diğer etkinliğin süresine göre belirlenmelidir.
4. Isınma etkinlikleri bütün yaş gruplarında ve farklı hedef kitlelerde (öğretmen, veli vb.) uygulanabilir.
5. Etkinliklerin amacı, bir kişinin ya da grubun galip gelmesi değildir. Bu nedenle grup üyelerinin arasında bir rekabet ortamının oluşmamasına mümkün olduğunca dikkat edilmelidir. Uygula-

yıcı tarafından gruba bu etkinliklerin bir yarışma olmadığı, sadece eğlenmek için yapıldığı vurgulanmalıdır. Etkinliklerin sonunda bütün grup üyelerine olumlu geri bildirimler verilmelidir.

6. Fiziksel temas içeren etkinliklerde grup üyelerinin birbirlerine zarar vermelerini önlemek için gerekli hatırlatmalar yapılmalı ve önlem alınmalıdır.
7. Grubun cinsiyet konusundaki hassasiyetleri dikkate alınarak, eğer karşı cinsiyetle fiziksel temastan kaçınıldığı fark edilirse bu tür etkinlikler tercih edilmemelidir.
8. Eğer grup üyelerinden biri ya da bir kaçı etkinliğin tamamına ya da bir bölümüne katılmak konusunda isteksiz olursa; teşvik edilmeli, ama kesinlikle zorlanmamalıdır.

6. Özel Eğitim İhtiyacı Olan Öğrencilerle Yapılan Çalışmalarda Dikkat Edilecek Noktalar

1. Bütün etkinlikler uygulanırken özel eğitim ihtiyacı olan öğrencilerin bulunduğu sınıflarda uygulayıcıların, etkinliklerde öğrencilerin bireysel farklılıklarını göz önünde bulundurarak etkinliğin süresi, materyali, akış süreci vb. yapacağı uyarlamalar etkinliklerin içinde bulunan "ilave bilgi ve uyarılar" başlığı altında yer almaktadır.
2. Kitapta yer alan bazı etkinliklerde soyut kavramlar kullanılmaktadır. Bu kavramlar, özel eğitim ihtiyacı olan öğrencilerin anlamakta zorlanacağı düşünülerek ifadeler somutlaştırılmalı, gerekirse cümleler bölünmelidir (Örneğin, "Elinizdeki kalemle masanın üzerindeki kâğıda üzgün olduğunuzda yanınızda görmek istediğiniz kişinin resmini çizin." yerine, "Kalemi eline al. Üzüldüğünü düşün. Yanında kimi görmek istersin? Bu kâğıda resmini çiz." şeklinde bölünmelidir.).
3. Uygulayıcı, özel eğitim ihtiyacı olan öğrencileri etkinlikler sırasında sınıfta en ön sırada, öğretmene yakın ve iletişimin en iyi sağlanabileceği yerde oturtmalıdır.

4. Uygulayıcı, etkinlik sırasında mümkün olduğunca yüzü katılımcılara dönük biçimde konuşmalıdır.
5. Uygulayıcıların, okul öncesi ve ilkokul öğrencileri için kullanacakları etkinliklerde yer alan hikâyeleri -etkinlik uygunsakukla ya da drama tekniğini kullanarak gerçekleştirmeleri daha etkili olacaktır (uygulayıcının yeterliliğine bağlı olarak).
6. Dikkat Eksikliği ve Hiperaktivite Bozukluğu, Otizm, Down Sendromu gibi tanısı bulunan öğrencilerin dikkat sürelerinin kısa olması göz önünde bulundurularak öğrenci, süreçte zorlanmamalı, ara vermesine izin verilmeli, görev ve sorumluluklar verilerek tekrar etkinliğe katılması için teşvik edilmelidir.
7. Uygulayıcılar, özel eğitim ihtiyacı olan öğrencilerin bulunduğu sınıflarda ihtiyaç duyduğu takdirde okulda -varsa- özel eğitim öğretmeninden ya da sınıf rehber öğretmeninden etkinliğin uygulanması için destek alabilir.
8. Uygulayıcı sınıfı tanımayan biri ise, etkinliği yaparken sınıfta özel eğitim ihtiyacı olan öğrencinin olup olmadığını okul rehberlik servisinden tespit etmeli, tanısını ve bireysel farklılıklarını öğrenerek etkinlik sürecine hazırlık yapmalıdır.

7. Etik İlkeler

1. Psikososyal Destek Programları içeriğine ait kuramsal bilgi, etkinlik, yönerge gibi tüm materyallerin ve bunlara ait bilgilerin gizliliği sağlanmalıdır.
2. Psikososyal Destek Programları dahilinde hiçbir içerik çoğaltılmamalı, kopyalanmamalı ve herhangi bir yerde paylaşılmamalıdır.
3. Uygulayıcı, etkinlik akışında katılımcıların paylaşımlarına yönelik mahremiyete saygı göstermelidir.
4. Psikososyal Destek Programları çerçevesinde yapılan çalışmalar, amacı dışında kullanılmamalı ve kullanırlmamalıdır.

5. Psikososyal Destek Programları çerçevesinde yer alan etkinlikler belirlenen koşullarda uygulanmalı ve değerlendirilmelidir.
6. Psikososyal Destek Programı çerçevesinde yapılan çalışmalarda ortaya çıkabilecek bildirim yükümlülüğü gerektiren noktalar göz ardı edilmemeli, gerekli iş ve işlemler mevzuat hükümleri doğrultusunda yürütülmelidir.
7. Psikososyal Destek Programları çerçevesinde yapılan çalışmalarda içeriğin değerlendirilmesine ilişkin her türlü bilginin gizliliği korunmalı, uygulama sonuçları saklı tutularak üçüncü şahıs ya da kurumlarla paylaşılmamalıdır.
8. Uygulayıcı, kendi ön yargılarının farkında olmalıdır. Uygulama ve değerlendirmelerde dil, din, ırk, sınıf ve cinsiyet ayrımı yapılmamalıdır.
9. Uygulayıcı, hedef kitlenin bölgesel farklılıklarına, yaşına, cinsiyetine dayalı kültürel öğeleri bilmeli ve buna göre kişilerin hassasiyetlerine dikkat etmelidir.
10. Uygulamalarda katılımcıların paylaşımları üzerinden etiketleme yapılmamalıdır.
11. Etkinlik uygulamalarında kişisel farklılıklara saygı duyulmalı, her birey koşulsuz kabul edilmelidir.
12. Uygulayıcının etkinliklerde ses kaydı alma, görüntü alma gibi yollara başvurusu gerektiğinde, katılımcılardan izin almalıdır.
13. Uygulamalarda gönüllülük esastır. Katılımcılara paylaşımda bulunmaları için ısrarcı olunmamalı ve baskı yapılmamalıdır.
14. 13.04.2005 tarih ve 25785 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanarak yürürlüğe girmiş olan “Kamu Görevlileri Etik Davranış İlkeleri ile Başvuru Usul ve Esasları Hakkında Yönetmelik” hükümleri çerçevesinde etik davranış ilke ve değerlerine bağlı olarak görev yapmalı ve hizmet sunulmalıdır.
15. 5846 Sayılı “Fikir ve Sanat Eserleri Kanunun” “İşlenmeler ve Derlenmeler” bölümü olan Madde 6 kapsamındaki etik davranış ilke ve değerlerine bağlı olarak görev yapılmalı ve hizmet sunulmalıdır.

8. Akut Dönemde/Olayın Hemen Sonrasında Yapılması Gerekenler

Akut Dönemde/Olayın Hemen Sonrasında Yapılması Gerekenler	
1.	Olayın okulda gerçekleşmesi durumunda, olay yeri, güvenlik çemberine alınmalıdır.
2.	Olay ders saatinde gerçekleştiyse, olayın içeriğine göre gerekli önlemler alınarak öğrencilerin olay yerini görmemesi sağlanmalıdır.
3.	Bütün öğrencilerin ve personelin fiziki güvenliği sağlanmalıdır.
4.	İhtiyaca göre polis ve/veya ambulans çağrılmalıdır.
5.	Olay hakkında ilgili üst kurumların, mevcut durum ve yapılacaklarla ilgili bilgilendirilmesi sağlanmalıdır.
6.	Olay hakkında öğretmenlere, okul personeline ve velilere -varsa- mesaj sistemi üzerinden kısa, net ve doğru bir bilgilendirme yapılmalıdır (istismar durumları hariç).
7.	Olayın içeriğine göre gerekirse güvenlik açısından öğrencilerin, velilerin gözetiminde okuldan ayrılmaları sağlanmalıdır (Burada ikinci derecede yakın akraba iletişim bilgilerinin de olması önemlidir.).
8.	Bilgi kirliliğine yol açmamak için en kısa sürede, tüm okul personelinin katılacağı, olayla ilgili net ve doğru bilginin verileceği bir bilgilendirme toplantısının yapılması sağlanmalıdır.
9.	Görevlerini sürdüremeyecek durumda olan, etkilenmişlik düzeyi yüksek öğretmen ve personel belirlenmeli ve gerekli yar-dımı almaları sağlanmalıdır.

10. Okulda rutin işleyişe mümkün olduğunca çabuk dönülmesi ve normal müfredata devam edilmesi sağlanmalıdır.
11. İstismar durumunda öncelik, öğrenci mahremiyetini korumaktır. Bu sebeple gizlilik ilkesi çerçevesinde hareket edilmelidir.
12. Olay okulda gerçekleşmiş bir istismar durumu ise, istismara uğrayan çocuğun güvenliği sağlanarak, istismar ortamından ve istismarcıdan uzaklaştırılmalıdır. Çocuk, aile üyelerinden biri tarafından istismara uğramış ise, Aile ve Sosyal Politikalar İl Müdürlüğü ile iletişim kurularak gerekli işlemler başlatılmalıdır. Çocuğun, bildiriminden sonra, istismara uğradığı evde kalmaması sağlanmalıdır.
13. Çocuktan alınan bilgi doğrultusunda okulun bulunduğu bölgedeki Çocuk Şube Müdürlüğü/Polis Merkezi/Çocuk İzlem Merkezi (ÇİM)/ Cumhuriyet Savcılığına okul yönetimi tarafından bildirim yapılması sağlanmalıdır (Ailenin istismardan haberdar olması okul idaresinin yükümlülüğünü ortadan kaldırmaz. Bildirimde ailenin onayı sorulmaz.).
14. İstismar durumlarında öğrenciden alınan bilgiler, herhangi bir kanıt sunmak zorunda olmadan bildirimde kullanılabilir. İstismarı yetkili bir kişiye bildirmek için çocuğun beyanının doğruluğu sorgulanmamalıdır.
15. Türk Ceza Kanununun 279. maddesi (Kamu adına soruşturma ve kovuşturmayı gerektiren bir suçun işlendiğini göreviyle bağlantılı olarak öğrenip de yetkili makamlara bildirimde bulunmayı ihmal eden veya gecikme gösteren kamu görevlisi altı aydan iki yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılır.) gereğince bildirimler adli ve kolluk birimlerine ivedilikle yüz yüze ya da telefon yoluyla yapılmalıdır.

16.	İstismar okulda ve öğrenciler arasında gerçekleşmiş ise, çocukların aileleri, okula görüşmeye aynı anda çağrılmamalıdır.
17.	İstismara uğrayan öğrenci kadar istismarcı da korunmalı ve güvenliği sağlanmalıdır.
18.	Okul Psikososyal Koruma, Önleme ve Krize Müdahale Ekibinin toplanması sağlanmalıdır.
19.	Okul Psikososyal Koruma, Önleme ve Krize Müdahale Ekibi içinden daha önceden belirlenen güvenlik, müdahale, çevre ile irtibat, cenaze, medya paylaşımı sorumlularının göreve başlamaları sağlanmalıdır.
20.	Okul Psikososyal Koruma, Önleme ve Krize Müdahale Ekibinin gün sonunda yapacağı paylaşım ve değerlendirme toplantıları planlanmalıdır (Bu süreç kriz durumu sona erene kadar devam etmelidir.).
21.	Okul Psikososyal Koruma, Önleme ve Krize Müdahale Ekibince planlanan okul genelindeki faaliyetler takip edilerek öğretmenlerin, personelin, ekibin yeterli kaynak ve desteğe sahip olması sağlanmalıdır.
22.	Müdahale süresince ekip için bir çalışma ortamı sağlanmalı, zorunlu durumlarda rehberlik servisinde gerekli fiziksel düzenlemeler yapılmalıdır.
23.	Okul idaresi olarak, okul web sitesinde ve SMS yolu ile velilerle bir taziye mesajı paylaşılması sağlanmalıdır. Okul rehberlik öğretmeni ile birlikte hazırlanacak metinde, taziyenin yanı sıra detay içermeksizin olay hakkında kısa bilgilendirme yapılmalı, olay anlaşılabilir genel hatlarıyla anlatılarak gereksiz detaylara girilmemelidir.
24.	Veli bilgilendirilmesinden önce ölen öğrencinin ailesine ait telefon numaralarının okul SMS sisteminden mutlaka çıkarılması sağlanmalıdır.

25. Ölüm durumunda taziyelerinizi sunmak, cenaze töreninin detaylarını öğrenmek, okulun yapabileceklerini ve diğer öğrencilere hangi bilgilerin verileceğini sormak üzere vefat eden öğrencinin ailesi ile iletişime geçilmelidir.
26. Medyaya, okulda planlanan/yürütülen çalışmalarla ilgili olarak bilgilendirme yapılması gereken durumlarda bu bilgilendirmenin görevlendirilecek tek kişi tarafından yapılması sağlanmalıdır.
27. Bir ölüm olayının yaşandığı durumlarda bilgilendirme, tüm öğrencilere mümkünse aynı zamanda (yurtlarda ya da okulda ilk ders saatlerinde) yapılmalıdır.
28. Öğrencilere olay hakkında basit, net ve doğru bilgi verilmelidir.
29. Henüz bilgi edinilmemiş konular için "Henüz bu konuda bilgi sahibi değiliz; sahip olduğumuz bilgileri sizinle paylaşmaya devam edeceğiz." biçiminde bir açıklama yapılmalıdır.
30. Bir ölüm söz konusu ise, olayın ertesi günü yapılacak sabah töreninde okul idaresi, ölümle ilgi duygularını basit ve diğer öğrencilerin duygu dünyasını dikkate alarak ifade etmelidir.
31. Öğrencilerin, ölen arkadaşları için okulun bir bölümünde anma amaçlı köşe oluşturmaya ya da anma töreni yapmasına izin verilmeli, ancak süreye ve paylaşımların içeriğine dikkat edilmelidir.
32. Ölüm nedeni intihar ise "anma köşesi" ya da "anı defteri" oluşturulmamalı, ancak diğer öğrenciler tarafından bu konuda gelen yoğun talepler var ise 3 günü geçmeyecek biçimde öğrencilerin duygularını yazılı olarak ifade etmelerine (mektup vb.) olanak sağlanmalıdır.
33. Paylaşımların içeriğinin rehberlik öğretmeni tarafından her gün kontrol edilmesi sağlanmalı ve dikkat çeken durumlar için gerekirse gözlem ve bireysel görüşmeler yapılmalıdır.

34. Ölüm nedeni intihar ise, cenaze törenine katılmak isteyen öğrencilere, ancak velileri ile birlikte törene katılabilecekleri söylenmelidir.
35. İntihar durumunda gerçekleşen ölümlerde okul tarafından öğrenciler için toplu bir cenaze organizasyonu yapılmamalıdır.
36. Ölüm nedeni bir intihar ise, intiharın kahramanca, özendirici ve model alınabilecek bir davranış gibi gösterilmemesi için önlemler alınmalıdır.
37. Okul Psikososyal Koruma, Önleme ve Krize Müdahale Ekibi tarafından tüm öğretmenlere Travma Sonrası Stres Bozukluğu bilgilendirmesi yapılmalıdır.
38. Travma Sonrası Stres Bozukluğu bilgilendirme sırasında öğretmenlerin olayla ilgili duygularını paylaşması sağlanmalıdır.
39. Travma Sonrası Stres Bozukluğu ile ilgili bilgilendirmeye ait "Öğretmen Bilgi Notu" dağıtılmalıdır.
40. Öğretmenlere sınıflarındaki öğrencilere olay hakkında nasıl bilgi vermeleri gerektiği ve dikkat etmeleri gereken noktalar anlatılmalıdır.
41. Olaydan birinci derecede etkilenen ve risk altındaki öğretmenler belirlenerek ihtiyaç halinde destek alabilmeleri için gerekli sağlık kurumlarına yönlendirilmelidir.
42. Okul Psikososyal Koruma, Önleme ve Krize Müdahale Ekibi tarafından tüm sınıflarda Travma Sonrası Stres Bozukluğu bilgilendirmesi yapılmalıdır.
43. Travma Sonrası Stres Bozukluğu bilgilendirmesi sırasında öğrencilerin olayla ilgili duygularını paylaşması sağlanmalıdır.

44. Travma Sonrası Stres Bozukluğu bilgilendirmesi sırasında krizden etkilenme düzeyi yüksek, öncelikli ve bireysel müdahale gereken öğrencilerin tespit edilebilmesi için gözlem yapılmalı ve bu bilgi rehberlik öğretmeni ile paylaşılmalıdır.
45. Okul Psikososyal Koruma, Önleme ve Krize Müdahale Ekibi ve rehberlik öğretmeni iş birliği ile ölen öğrencinin yakın arkadaşları ya da etkilenme düzeyi yüksek öğrenciler için ilk 24 saat içinde acil destek planı oluşturulmalıdır.
46. Olaydan birinci derecede etkilenen ve risk altındaki öğrenciler belirlenerek ihtiyaç halinde destek alabilmeleri için gerekli sağlık kurumlarına yönlendirilmelidir.
47. Öğrenciler ihtiyaç duyduklarında yardım isteme davranışlarında bulunmaları için teşvik edilmelidir.
48. Okul Psikososyal Koruma, Önleme ve Krize Müdahale Ekibi tarafından velilere Travma Sonrası Stres Bozukluğu bilgilendirmesi yapılmalıdır.
49. Travma Sonrası Stres Bozukluğu ile ilgili veli bilgilendirme mektubunun dağıtımı sağlanmalıdır.
50. Veliler, ihtiyaç halinde destek alabilmeleri için gerekli sağlık kurumlarına yönlendirilmelidir.
51. Gün sonunda Okul Psikososyal Koruma, Önleme ve Krize Müdahale Ekibi ile paylaşım ve değerlendirme toplantısı yapılmalıdır.
52. Olay günü okula gelmemiş öğrenciler tespit edilmelidir (Bireysel bilgilendirme ve müdahale gerekebilir.).
53. Okul Psikososyal Koruma, Önleme ve Krize Müdahale Ekibi, takım koordinatörüyle gün boyu iletişim halinde olmalıdır.

